

ORIGINEA MUNCII REFLECTATĂ ÎN *BIBLIE* ȘI ÎN FOLCLORUL ROMÂNESC*

Andrei PROHIN**

„Să nu urăști corvezile, nici munca
pe ogor rânduie de Cel-Preainalt”.
(Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah 7, 15)¹

Abstract

The paper is dedicated to the folk regards on labour, based on two fundamental domains of the traditional society: the sacred book of Christianity (the Bible) and the literary creation, both having a great age and a considerable impact on the social representations. The author analyses how labour is presented in the Holy Writ: as a duty that was assigned by God to the first humans, in Paradise. It became later a means for supporting life and a source of pain due to the original sin, committed by the first humans, and their expulsion from Paradise. The author traces this biblical motif in several Romanian folk creations – wedding orations, Christmas carols, creation legends. In the traditional imaginary world, the episode of the original sin sometimes misses or contains extra-biblical details. One of the frequent ideas is that God taught Adam and Eve the main domestic occupations and gave them the necessary implements. Labour proves thus the Creator's care for humans. The folk sources also support the idea that when humans, during their earthly life, had broken God's commands, their labour became a tiresome occupation that does not always culminate with results corresponding to the invested effort.

Keywords: *Bible*, Christianity, labour, pain, wedding orations, carols, legends, folk thinking.

Cuvinte-cheie: *Biblia*, creștinism, muncă, chin, orații nuptiale, colinde, legende, gândire populară.

---

* Acest studiu a fost publicat inițial în „Buletin Științific”. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie, serie nouă, fascicula Etnografie și Muzeologie (BS), Chișinău, nr. 31 (44), 2019, p. 112-127. Se republică în „Anuar” în cadrul Protocolului de colaborare încheiat între Muzeul Etnografic al Moldovei din Iași și Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău.

** Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău – Republica Moldova.

¹ Aici și în continuare cităm ediția: *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.

Munca e una din activitățile definitorii ale ființei umane. Fără un efort continuu, omenirea nu ar fi supraviețuit pe pământ, nici nu și-ar fi realizat destinul creator. De-a lungul timpului, în diverse culturi, activitățile de muncă au luat atât de multe forme, au alimentat atât de variate atitudini, încât, după unii autori, este imposibil de formulat o definiție general-valabilă a muncii². Orice fel de muncă include aspecte materiale, sociale, precum și reprezentări mentale, „componentă esențială a acestui proces”; ultimele vizează produsele muncii (vânatul, recolta agricolă etc.), fenomenele naturii, modalitățile de a le controla, operațiile și uneltele specifice fiecărei activități, oamenii care le profesează, valorile asociate diferitor munci³. Reprezentările date sunt o parte componentă din viziunea asupra lumii care individualizează o comunitate etno-culturală. Cercetarea acestor reprezentări este indispensabilă pentru a înțelege modul de viață și mentalitatea unei societăți. În paginile ce urmează, ne propunem să analizăm repere din viziunile tradiționale despre originea muncii. Investigația urmărește să evidențieze particularitățile muncii în gândirea populară și importanța sa în viața umană. Ne dorim, astfel, să punem în valoare înțelepciunea colectivă care a teaurizat norme și modele de comportament, izvorâte dintr-o experiență îndelungată, pentru a asigura supraviețuirea individului, a comunității, precum și pentru menținerea circuitului firesc al naturii.

Problema viziunilor tradiționale asupra muncii a fost abordată, direct sau tangențial, de mai mulți folcloriști români. În sinteza *O viziune românească a lumii*, Ovidiu Papadima consacră muncii un capitol aparte. Analizând diverse mărturii folclorice, autorul conchide că munca se bucură de o înaltă considerație în gândirea populară. Pentru țăranul român, scrie Papadima, „munca nu e legitimată decât prin sfințenia ei, prin puritatea ei și a scopurilor sale”⁴. Tot din perspectiva folclorului literar, Liviu Rusu și Pavel Ruxăndoiu s-au referit la viziunile asupra unor ocupații tradiționale (plugăritul,

---

² Philip Wolff, „Travail”, în *Dictionnaire des sciences historiques*. Publié sous la direction d’André Burguière, Paris, Presses Universitaires de France, 1986, p. 674.

³ Maurice Godelier, „Muncă”, în *Dicționar de etnologie și antropologie*. Coordonatori: Pierre Bonte și Michel Izard. Traducere de Smaranda Vultur și Radu Răutu (coord.), Iași, Editura Polirom, 1999, p. 453.

⁴ Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii*. Studiu de folclor. Ediție definitivă, revăzută de autor, cu o prefață de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I.O., 2009, p. 100.

păstoritul)⁵. Cea mai cuprinzătoare exegeză dedicată reflectării muncii în folclorul românesc îi aparține lui Petru Caraman⁶. În anii '50 ai secolului trecut, savantul preconiza o amplă cercetare consacrată meșteșugurilor, transportului și negoțului în cadrul culturii populare. Proiectul urma să cuprindă câteva volume, dar, din păcate, a rămas nefinisat. În studiul introductiv, Caraman analiza valoarea atribuită muncii în proverbe și basme. El concluziona că „folclorul român ne ilustrează, sub cele mai variate aspecte, ceea ce am putea numi elogiul muncii”⁷.

Singura monografie etnologică asupra muncii, din câte cunoaștem, îi aparține lui Alexandru Popescu – *Tradiții de muncă românești în obiceiuri, folclor, artă populară*⁸. Cercetătorul propune o retrospectivă sintetică a principalelor domenii ale culturii populare (forme și instituții de muncă în grup, obiceiuri calendaristice și familiale, creații literare și de artă etc.), analizând legătura lor cu îndeletnicirile tradiționale ale țaranului. În mod paradoxal, fenomenul muncii rămâne oarecum în umbră. Autorul urmărește, de fapt, să demonstreze caracterul practicist al culturii populare românești. La temelia acesteia s-ar afla „tradițiile de muncă autentice”, orientate „spre rezolvarea efectivă, reală a problemelor de bază ale existenței și creației materiale, «pământene», fiind evidentă lipsa elementelor transcendente, mistice”⁹. Volumul are o tentă preponderent compilativă, rezumând contribuțiile mai multor folcloriști și etnografi renumiți privind variate aspecte ale culturii populare. Totuși, meritul cărții e cel de a evidenția diverse aspecte ale muncii tradiționale, care pot fi aprofundate.

Anastasia Hâncu-Tentiuc, cercetătoare din Chișinău, a publicat un articol în care își propune să examineze „funcțiile estetice ale muncii, valorile ei etice și morale”¹⁰. Autoarea se referă la câteva aspecte ale muncii în gândirea populară, oglindite în folclorul literar, fără a le

⁵ Liviu Rusu, *Viziunea lumii în poezia noastră populară. De la desemnare la acțiunea creatoare*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 212-268; Pavel Ruxăndoiu, *Tema și imaginea muncii în lirica populară*, în „Revista de Folclor”, anul VI, 1961, nr. 1-2, p. 115-122.

⁶ Petru Caraman, *Restituiri etnologice*. Ediție îngrijită, introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018, p. 346-383.

⁷ *Ibidem*, p. 358.

⁸ Alexandru Popescu, *Tradiții de muncă românești în obiceiuri, folclor, artă populară*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

⁹ *Ibidem*, p. 16.

¹⁰ Anastasia Hâncu-Tentiuc, *Munca țaranului din perspectivă etno-folclorică*, în „Revista de Lingvistică și Știință Literară”, Chișinău, nr. 3 (165), 1996, p. 98.

examina în mod special. Considerații tangențiale asupra subiectului aflăm în lucrările mai multor folcloriști și etnografi contemporani, de pe ambele maluri ale Prutului. Nu am întâlnit deocamdată, în literatura de specialitate românească, un studiu consacrat reprezentărilor populare despre originea muncii.

Sfânta Scriptură constituie o sursă esențială din care s-au inspirat viziunile tradiționale asupra muncii. La începutul *Cărții Facerii*, în episodul izgonirii lui Adam și a Evei din Rai, munca istovitoare a agriculturului e prezentată drept o pedeapsă pentru păcatul primordial. Pentru că Adam și Eva, îndemnați de șarpe, au gustat din pomul cunoștinței binelui și a răului, Dumnezeu îi pedepsește pe șarpe, femeie și bărbat. Redăm în continuare versetele referitoare la Adam: „Blestemat va fi pământul din pricina ta. În dureri te vei hrăni din el în toate zilele vieții tale! Spini și pălămidă îți va rodi, și tu cu iarba câmpului te vei hrăni. Întru sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea, până te vei întoarce în pământul din care ești luat; căci pământ ești și în pământ te vei întoarce!” (*Facerea* 3, 17-19). Gerhard von Rad, un reputat exeget biblic, consideră că fragmentul citat are menirea de a explica, din perspectivă mitică, de ce viața țăranului și a beduinului palestinian e însoțită de atâtea greutăți și lipsuri¹¹. Concomitent, von Rad și alți exegeți subliniază faptul că blestemul căzut asupra pământului nu înseamnă că, în viziunea autorului biblic, munca în sine ar constitui o osândă¹². Aceasta deoarece, inițial, Adam a fost pus de Dumnezeu „în rai, ca să-l lucreze și să-l păzească” (*Facerea* 2, 15). Munca (în particular, cultivarea pământului) a devenit o sursă de suferințe din cauza neascultării primilor oameni față de porunca lui Dumnezeu de a nu mânca din pomul oprit. Referindu-se la pedeapsa lui Adam și Eva, teologul Eugen Drewermann conchide: „Din moment ce omul s-a îndepărtat de Dumnezeu, totul se transformă în opusul său”¹³, „ceea ce era bun pentru om devine rău pentru el”¹⁴. Autorul subînțelege că, la începuturi, munca era o binefacere pentru om. După analiza mai multor aprecieri asupra muncii în *Vechiul* și în *Noul Testament*, cercetătoarea Aldina da Silva (Universitatea din Montreal) ajunge la

¹¹ Gerhard von Rad, *Das erste Buch Mose: Genesis*, 12. Aufl., Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1987, p. 67.

¹² *Ibidem*, p. 67-68.

¹³ Eugen Drewermann, *Le mal*, tom I, Paris, Desclée de Brouwer, 1995, p. 165.

¹⁴ *Ibidem*, p. 169.

următoarea concluzie: „Viziunea optimistă și senină asupra muncii străbate întreaga *Biblie*. Dacă uneori munca este descrisă ca o însărcinare penibilă, aceasta nu se datorează vreunui blestem, ci finitudinii omenești și neascultării ființei umane față de poruncile lui Dumnezeu”¹⁵. Vom vedea mai jos că gândirea populară reia valorizarea biblică a muncii, o îmbogățește cu noi amănunte, păstrându-i ideile esențiale.

Izgonirea lui Adam și a Evei din Rai este unul din episoadele *Vechiului Testament* cu o rezonanță deosebită în cultura europeană. Păcatul original și îndepărtarea omului de Creator constituie una din temele centrale ale teologiei creștine. Potrivit Sfinților Părinți răsăriteni, păcatul primordial „a învățat omenirea ce este smerenia și dorința fierbinte pentru binele raiului, în opoziție cu amărăciunile vieții pământești”¹⁶. În cultura medievală românească, episodul respectiv se regăsește în traduceri din *Sfânta Scriptură*, în cărțile de cult și în literatura omiletică, în unele scrieri apocrife (*Viața lui Adam și Eva*), cronografe, precum și în pictura bisericească¹⁷. Anual, în ultima duminică dinaintea Postului Mare, supranumită „Duminica izgonirii lui Adam din Rai”, acest episod biblic este evocat liturgic. Cercetând câteva parimii (cărți de cult care includ pericope veterotestamentare) românești din secolele XVI-XVIII, istoricul literar Emanuela-Cristina Timotin de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București conchide că fragmentele consacrate vieții lui Adam și Eva erau citite „la vecernii în prima și a doua săptămână din post. [...] ele sunt cele care fixează coordonatele credințelor despre Adam și Eva, având același rol pe care-l avea și iconografia *Genezei*”¹⁸. Este firesc să presupunem că relatarea păcatului primordial alături de interpretarea sa teologică stimulau reflecția credincioșilor asupra rosturilor muncii în existența umană.

În folclorul românesc, izgonirea protopărinților din Rai este amplu evocată în cadrul *Iertăciunii* – orație de consacrare a căsătoriei, prin care mirele și mireasa își cer iertare de la părinți pentru greșelile

¹⁵ Adina Da Silva, *La conception du travail dans la Bible et dans la tradition chrétienne occidentale*, în „Théologiques”, nr. 3/2, 1995, p. 103. Traducerea din limba franceză ne aparține.

¹⁶ John A. McGuckin, *Dicționar de teologie patristică*. Traducere de D. Dâscă, A.-B. Mihăilescu. Ediție îngrijită de D. Mârșanu, Iași, Doxologia, 2014, p. 80.

¹⁷ Emanuela-Cristina Timotin, *Adam și Eva în literatura română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea)*. Texte canonice, scrieri apocrife și credințe populare, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2015, passim.

¹⁸ *Ibidem*, p. 29.

comise și le solicită binecuvântarea de a se căsători. Textul orației începe cu relatarea biblică despre Crearea lumii de către Dumnezeu, plămuirea omului, păcatul săvârșit de Adam și Eva, alungarea din Rai, nașterea lui Cain și Abel¹⁹. Cităm dintr-o variantă culeasă de Petre V. Ștefănuță la Ialoveni, în care e prezentată sumar pedeapsa dată de Dumnezeu: „Din rai să ieșâț/ Și cu mari frică să trăiț/ Și pământu să-l stăpâniț”²⁰. Într-un alt text, înregistrat în Moldova din dreapta Prutului, motivul apare mai dezvoltat, autorul evidențiind greutățile muncii pământești: „De astăzi înainte/ Veți munci din greu/ Și cu sudoarea frunții/ Vă veți câștiga pâinea/ De toate zilele./ Iar tu, Evă, vei fi muiere,/ Vei naște prunci în durere/ [...] Deci împreună să trăiți,/ Pământul să-l stăpâniți/ Și de pe el să vă hrăniți” (Prăjești – Bacău)²¹. La o lectură atentă a celor două fragmente, observăm în ele ceva mai mult decât pedeapsa pentru păcatul primordial. Dumnezeu, într-adevăr, îi izgonește pe Adam și Eva din Rai, dar viața pe pământ e privită ca un dar divin. Porunca Creatorului „pământul să-l stăpâniți” (formulare inspirată din *Facerea* 1, 28) înseamnă, de fapt, recunoașterea puterii încredințate omului de a stăpâni natura. Concomitent, omul e dator să urmeze poruncile dumnezeiești. Îndemnul „cu mari frică să trăiți” ne duce cu gândul la „frica de Dumnezeu” – o virtute care, potrivit *Bibliei*, este „începutul înțelepciunii” (*Proverbe* 1, 7) și „rai al binecuvântării” (*Sirah* 40, 27). Simeon Florea Marian reproduce o iertăciune bucovineană (din satul Ceahor, regiunea Cernăuți) în care ambele idei remarcate (demnitatea umană și evlavia) sunt exprimate clar: „Mie-mi trebuiește-un om/ Pe pământ să fie domn/ Să trăiască,/ Să vorbească/ Singur ca să se hrănească/ Și-n tot pasul/ Și-n tot ceasul/ Pe Dumnezeu să-l mărească,/ Lui Cristos să-i mulțamească!”²²

Există variante ale *iertăciunii* din care lipsește relatarea păcatului dintâi și a izgonirii din Rai. În schimb, după ce a povestit crearea Evei, menită a-i fi tovarășă de viață lui Adam, conocarul zugrăvește amănunțit grijile părinților pentru a-și crește copiii până la vârsta căsătoriei. În

¹⁹ Silvia Ciubotaru, *Obiceiurile nupțiale din Moldova*. Tipologie și corpus de texte, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, p. 149.

²⁰ Petre V. Ștefănuță, *Folclor și tradiții populare*. Alcătuire, studiu introductiv, bibliografie, comentarii și note de Gr. Botezatu și A. Hâncu, vol. 1, Chișinău, Editura Știința, 1991, p. 104.

²¹ Silvia Ciubotaru, *op. cit.*, p. 467.

²² Simeon Florea Marian, *Nunta la români*. Studiu istorico-etnografic comparativ. Ediție critică de T. Teaha, I. Șerb, I. Ilișiu. Text stabilit de T. Teaha, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1995, p. 231.

prim-planul narațiunii se află cultivarea deprinderilor de muncă: „Tata pe fiu îl învață,/ Cu sfaturi și cu povață,/ Cum să se îmbărbăteze,/ Să muncească, să lucreze,/ Cum să apuce unealta,/ Barda, sfredelu și dalta/ [...]/ Așa și cu mama fata,/ Șăzând cu ea împreună,/ Ca să-i dea creștere bună,/ O învață cum să toarcă,/ Să spele rufa, s-o stoarcă,/ Cum să toarcă, cum să țasă/ Pânză subțire și deasă,/ Cum să facă de mâncare/ Și altele în casă, câte are” (Slobozia – Sirețel, jud. Iași)²³ etc. Comentând structura compozițională a iertăciunilor, Simeon Florea Marian observa că se face o comparație între perechea primordială și tinerii care intenționează să-și unească destinele. Faptul că Adam și Eva au greșit față de Tatăl Ceresc servește drept argument pentru ca și părinții tinerilor „să le ierte toate câte le-au greșit și să-i binecuvânteze”²⁴. În aceeași ordine de idei, cercetătoarea Silvia Ciubotaru afirmă că „prin raportarea la cosmogonie, nunta individuală se integrează mersului firesc al lumii, destinului generațiilor”²⁵. Am putea conchide că munca este considerată, de asemenea, o parte integrantă a „mersului firesc al lumii”, avându-și începutul de la Adam și Eva. Porunca lui Dumnezeu dată protopărinților de a trăi împreună și de a-și agonisi hrana justifică existența instituției căsătoriei, pentru care iertăciunea e una din etapele pregătitoare. Tabloul amănunțit al muncilor bărbatului și femeii, prezentate separat, sugerează necesitatea conlucrării soților pentru a asigura necesitățile familiei. Multitudinea grijilor casnice redă convingător greutatea ce revin fiecăruia, dar și pricepera lor, respectul pe care-l impune condiția de mamă și cea de tată. Scopul major al educației copiilor îl constituie cultivarea deprinderilor de muncă, necesare deopotrivă în familia părintească și în cea pe care o vor întemeia la maturitate. Astfel, crearea unei familii și munca pentru a o întreține, în viziunea geniului popular, reprezintă chintesența destinului uman.

Păcatul primordial și urmările sale mai sunt evocate într-un șir de colinde intitulate de specialiști „Izgonirea lui Adam și a Evei din Rai”. Conform aprecierii regretatului folclorist Nicolae Băieșu, acest tip de colinde „are o foarte largă răspândire la români, inclusiv la cei din Republica Moldova, Ucraina, Federația Rusă”²⁶. Variantele înregistrate în Basarabia și Transnistria zugrăvesc sumar pedepsirea

²³ Silvia Ciubotaru, *op. cit.*, p. 478. Vezi și *Ibidem*, p. 482-483, 494, 497, 500; Ludmila Romanciuc-Dutcovschi, *Folclor din părțile Ialovenilor*, Chișinău, Editura ARC, 1995, p. 68-69.

²⁴ Simeon Florea Marian, *op. cit.*, p. 228.

²⁵ Silvia Ciubotaru, *op. cit.*, p. 147.

²⁶ Nicolae Băieșu, *Obiceiurile și folclorul sărbătorilor de iarnă*, vol. I, Chișinău, 2014, p. 335.

protopărinților pentru neascultare: „Iaca Adam n-o ascultat,/ Ni-o luat și ni-o gustat/ Și cu moartea s-o-njugat”²⁷; „Ieși Adam din Rai afar’/ Și-i mânca o pâine-amară”²⁸; „Du-ti-Adami, dila Mine,/ Te-ai lipsât tu de-acest bine”²⁹. Munca împovăraătoare la care a fost osândit omul, din cauza neascultării de Dumnezeu, este clar subliniată și în următoarele colinde din Ardeal: „Măi Adame, merge-i jos/ Și-i lucra ca un păcătos./ Și tu, Evă,-n jos îi mere/ Și-i lucra ca și-o muere” (Berbești – Maramureș)³⁰; „Du-te-n lume și muncește/ Și cu sudoare trăiește!” (Ciuruleasa – Alba)³¹.

Dacă fragmentele citate oferă o perspectivă sumbră asupra muncii („pâine-amară”, „și-i lucra ca un păcătos”, „cu sudoare trăiește”), atunci o variantă din satul Visoca, raionul Soroca, culeasă în 1952, dezvoltă motivul izgonirii din Rai cu noi amănunte, aprofundând astfel semnificațiile muncii: „A trimăs Domnu-un înger sfânt/ Să-l învețe încă-on cuvânt:/ Cum să sape la pământ,/ Eva din furcă trăgând”³² (în original „din furcă cântând”³³). Textul ne sugerează astfel că Tatăl Ceresc nu i-a părăsit pe Adam și Eva, după izgonirea din Rai, ci i-a ajutat să supraviețuiască. Munca devine, în acest mod, o binefacere divină, o dovadă a grijii Creatorului față de om. Săpatul pământului și torsul, două ocupații care-i procură individului strictul necesar (hrană și îmbrăcăminte), capătă un prestigiu simbolic deosebit, deoarece un înger, la porunca Domnului, i-a învățat pe Adam și Eva să le practice. Amănunte similare, privind munca primilor oameni, mai aflăm în câteva cântece de stea, publicate de Tudor Pamfile: „Și-a ieșit Adam plângând,/ Cu sapa-n pământ săpând/ Și Eva-n furcă torcând” (Ciurești – Tutova)³⁴; „– Tu, Adame, să te duci,/ Să te duci în loc pustiu;/ Loc pustiu să stăpânești,/ Cu hârlețul să prășești,/ Sufletul

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Colinde din Transnistria*. Ediția a II-a, întregită. Prefață de Traian Herseni. Cuvânt înainte, studiu introductiv, texte și melodii culese și notate de C. A. Ionescu. Postfață de Constantin Mohanu, Chișinău, Știința, 1994, p. 76.

²⁹ *Ibidem*, p. 124-125.

³⁰ „*Colindă-mă, Doamne, colindă!*” *Colinde populare românești*. Ediție îngrijită, introducere, bibliografie și glosar de Iordan Datcu, vol. II, București, Editura Minerva, 1992, p. 124-125.

³¹ Cosmina-Maria Berindei, *Sfârșitul lumii și destinul postum al sufletelor în imaginarul culturii tradiționale românești*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015, p. 310.

³² Nicolae Băieșu, *op. cit.*, vol. I, p. 336.

³³ *Ibidem*, vol. II, p. 210.

³⁴ Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români*. Studiu etnografic. Ediție și introducere de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I.O., 2006, p. 362.

să ți-l hrănești!/ Și tu, Evo, să te duci,/ Să te duci în loc pustiu,/ Loc pustiu să stăpânești,/ Cu fusul să sfârâiești,/ Sufletul să ți-l hrănești!” (Nemțișor – Neamț)³⁵. Putem constata din aceste versuri că Adam și Eva au fost osândiți inițial la o existență precară, într-un mediu neprielnic, situat în afara culturii („loc pustiu să stăpânești”). Munca era însă pentru ei singurul mijloc de a supraviețui și de a transforma lumea pământescă într-un spațiu propice vieții umane.

Fragmentele poetice de mai sus se înscriu organic în viziunile populare asupra universului și istoriei umanității. O serie de miteme și legende culese de folcloriștii Elena Niculiță-Voronca, Tudor Pamfile ș.a. probează că începuturile muncii au constituit obiectul unor reflecții profunde și originale, în care putem discerne norme și valori împărtășite de comunitățile tradiționale. Vom încerca să evidențiem și să analizăm câteva teme principale în credințele menționate, pentru a înțelege semnificațiile atribuite fenomenului muncii. Precizăm că ne vom referi doar la originea activităților de muncă, nu și la apariția uneltelor sau culturilor cerealiere. Acestea din urmă ar merita o investigație aparte.

În unele texte folclorice, munca apare drept un dat primordial, rânduit de Dumnezeu de la Facerea lumii, fără a fi legat de păcatul dintâi. Tudor Pamfile publică două variante ale unei legende în care Domnul a plăsmuit din humă două păpuși „întocmai după chipul și făptura Sa”, propunându-le apoi să aleagă între o sapă și o furcă de tors. În funcție de alegerea făcută Creatorul le-a hărăzit destinul viitor: „– Tu om să fii; numele tău să fie *Adam* și paraua ta, sapa; tu să fii cap. Celei cu furca îi zise: – Tu femeie să fii, numele tău *Eva* și hrana ta, furca. Tu să fii supusă lui *Adam*. Tu să torci, să-l îmbraci și el să sape, să te *arănească* [hrănească – subl. n.]”³⁶. Desprindem din această narațiune referințe la câteva versete din *Vechiul Testament*: omul a fost creat „din țărână luată din pământ” (*Facerea 2, 7*), după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (*Facerea 1, 26-27*), având datoria de a munci (*Facerea 2, 15*). Motivul alegerii uneltelor reflectă, în plan mitic, o practică tradițională de la naștere. Dinaintea nou-născutului, subsuoară ori în mână i se pun obiecte ce reprezintă anumite profesii (furcă, fus, carte, creion etc.). În funcție de alegere, părinții află pentru ce domeniu va manifesta înclinație

³⁵ *Ibidem*, p. 363.

³⁶ Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român*. Ediție îngrijită și prefațată de I. Opreșan, București, Editura Vestala, 2006, p. 46-47.

copilul³⁷. Ei pot astfel chiar să influențeze destinul copilului. „Când l-ai născut, ce-i vei pune în mână, acea meserie o va învăța”, spune o prescripție adresată mamei (Miroslava – Balciu, jud. Iași)³⁸. La fel, în contextul nunții (înaintea sau în timpul cununiei, precum și la nunta propriu-zisă), adică înainte de a începe o nouă etapă a vieții, mireasa primea în dar unelte de țesut (furcă de tors, fus, fuioare), pentru a deveni o meșterită iscusită. Și mirelui uneori i se dăruiau unelte agricole³⁹. Revenind la legenda consemnată de T. Pamfile, deducem că Dumnezeu a hărăzit tuturor oamenilor un anumit statut familial (soț/soție), din care reies anumite obligații de muncă (a hrăni/a îmbrăca), pentru a susține partenera/partenerul de viață. Ca și în textul iertăciunii, se subînțelege că omul e predestinat să trăiască într-un cuplu conjugal, iar munca este o activitate indispensabilă pentru a întreține familia.

Dintre credințele care sugerează că munca le-a fost hărăzită oamenilor de la începuturile lumii, mai amintim următoarele. După ce îi creează pe Adam și Eva, „Dumnezeu crapă pământul, scoate fier și face plug, prinde boii și ară împreună cu Adam”⁴⁰. O altă credință, atestată în Moldova și Muntenia, susține că Dumnezeu a poruncit fiecărei făpturi „ce îndătorire li impune de împlinit”. Pământul, bunăoară, are obligația să hrănească „pre toate vietățile, dobitoacele și pre toți oamenii lumii”, dar numai dacă omul îl va lucra⁴¹. Iată de ce se spune că „munca s-a înfrățit cu pământul”⁴². Potrivit unei alte tradiții muntene, fiind îngrijorat ca toți oamenii să-și agonisească hrană, Creatorul „îndemnă ca fiecare om să-nvețe câte o meserie, fie ea cât de mică”⁴³. Tot din milă pentru oameni, pe vremuri, când locuia mai aproape de muritori, Dumnezeu „dimineața se da jos pe pământ, umbra prin lume și învăța pe oameni ce să facă, iar seara se suia în cer, ca să se odihnească”⁴⁴. Din mărturiile citate desprindem

³⁷ Maria Ciocanu, *Cartea etnografului*. Colecții muzeale, obiceiuri și tradiții populare, Chișinău, Cartdidact, 2019, p. 158-159; Adina Hulubaș, *Obiceiuri de naștere din Moldova*. Tipologie și corpus de texte, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, p. 197-198.

³⁸ Adina Hulubaș, *op. cit.*, p. 198.

³⁹ Maria Ciocanu, *op. cit.*, p. 158-159.

⁴⁰ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970, p. 540.

⁴¹ *Legende populare românești*. Ediție critică și studiu introductiv de Tony Brill. Prefață de Ion Dodu Bălan, vol. I, București, Editura Minerva, 1981, p. 187.

⁴² *Ibidem*, p. 188.

⁴³ *Ibidem*, p. 121.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 123.

ideea că munca reprezintă o sursă de existență și un liant care unește toate ființele într-o relație de ajutor reciproc. E îndatorirea primordială a omului, după cum fiecă stihie (cerul, soarele, luna, mările, pământul) are câte o obligație care asigură menținerea vieții făpturilor vii. Însuși Dumnezeu i-a învățat pe oameni cum să lucreze, adică să transforme natura într-un mediu favorabil lor, legitimând astfel practicarea ocupațiilor tradiționale. Putem concludiona, urmând aprecierile lui Ovidiu Papadima, că munca se înscrie în „uriașa armonie de rânduieii a cosmosului”⁴⁵.

Paralele la credințele românești citate mai sus aflăm și în cultura altor popoare est-europene. La răscrucea secolelor XIX-XX, etnograful Dimităr Marinov consemna tradiția bulgară potrivit căreia Dumnezeu ar fi trăit odinioară pe pământ: „atunci l-a învățat pe bărbat cum să-și câștige pâinea; l-a învățat cum să are, să semene, să sape, să secere; a învățat femeia cum să toarcă, să urzească, să țeasă, să facă focul și alte lucrări manuale casnice, de câmp și femeiești”⁴⁶. Într-o altă legendă bulgară, Dumnezeu este imaginat „ca un simplu țăran” care dimineața merge la prășit, la amiază coase, bate fierul, cioplește lemnul, iar seara se odihnește⁴⁷. Diversele ocupații ale Creatorului, pe parcursul unei singure zile, explică de ce unii oameni se îndeletnicesc cu agricultura, alții – cu meșteșugurile, iar unii, fiind suficient de îndețulați, pot trăi fără muncă. Din unele credințe rusești aflăm că Dumnezeu îl chemase la Sine pe Adam pentru a-l învăța cum să construiască locuința, cum să pregătească mâncare, cum să semene și să are cu boii⁴⁸. Atotputernicul a înzestrat oamenii și cu uneltele necesare – îmblăciul, hârlețul, grebla, furca de tors etc.⁴⁹ Mai găsim, în colindele ucrainene, că Dumnezeu ară cu un plug de aur, tras de boi de aur, Sf. Petru (ori Sf. Pavel) îi mână, iar Maica Domnului aduce plugarilor merinde⁵⁰. În aceeași ordine de idei, unele liste medievale de cărți interzise de Biserică, în limba slavonă, dar și în română

⁴⁵ Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 105.

⁴⁶ Димитър Маринов, *Избрани произведения [Opere alese]*. Съставител и редактор М. Василева, том I, част I: *Народна вяра [Credința populară]*, София, Изток-Запад, 2003, p. 248.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 249.

⁴⁸ «Народная Библия». *Восточнославянские этимологические легенды [„Biblia populară”]*. *Legende etiologice est-slave*. Составление и комментарии О. В. Беловой, Москва, Издательство «Индрик», 2004, p. 145.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 145-146.

⁵⁰ *Славянские древности. Этнолингвистический словарь [Antichități slave. Dicționar etnolingvistic]*. Под ред. Н.И. Толстого, том 3, Москва, Международные отношения, 2004, p. 650.

(indicele tradus de Staico grămăticul din Târgoviște, între 1667-1669), atestă existența scrierii apocrife *Cum Hristos a arat cu plugul*⁵¹. Deși conținutul apocrifului nu ne este cunoscut, titlul său consună cu credințele populare potrivit cărora Dumnezeu, prin propriul exemplu, i-a învățat pe oameni să lucreze ogorul. Gestul Creatorului conferă sacralitate aratului, precum și altor ocupații evocate mai sus, le atribuie un statut de exemplu care merită a fi urmat de alte generații. În calitate de narațiuni mitice, credințele respective îndeplinesc o funcție importantă în societatea tradițională: „Îi garantează omului că ceea ce el se pregătește să facă a mai fost făcut, îl ajută să alunge îndoielile pe care le-ar putea avea în ceea ce privește rezultatul întreprinderii sale”⁵².

Există și un alt motiv pentru care Dumnezeu a trebuit să-i învețe pe oameni cum să muncească. În mai multe texte folclorice e subliniat faptul că ei nu știau cum să mănuiască uneltele agricole, cum să cultive ogorul ș.a. Atunci când Creatorul le-a dat pământurilor vitele, notează Elena Niculiță-Voronca, „ei râdea, nu voia să facă cum îi învăța. Ei spuneau că vitele sânt sălbătăciuni și că au să-i mănânce. Dumnezeu atunci s-a făcut om și a sămanat singur și a lucrat pământul, apoi a făcut mâncare, de au văzut și au făcut și ei întocmai”⁵³. Lipsa de pricepere practică a lui Adam și a Evei este evidențiată și prin alte detalii semnificative. Cu toate că primiseră uneltele de muncă, protopărinții „mai mult se jucau cu furca și ciomagul, da de lucrat nu lucrau nimic”⁵⁴. Aidoma unor vietăți ale pădurii, Adam și Eva „erau îmbrăcați în unghie peste tot trupul, de nu-i răzbea gerul și mâncau poame de prin pometuri”⁵⁵. Atunci când Arhanghelul Mihail le-a adus un pom, învățându-i cum să-l sădească și să-l îngrijească, protopărinții au săpat cu mâinile groapa pentru pom și l-au udat cu apă adusă în pumni. Au ascuțit o piatră pentru a confecționa o cazma, iar dintr-un lemn și-au făcut sapă⁵⁶.

⁵¹ *Ibidem*; Nicolae Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*. Ediție îngrijită de Al. Chiriacescu, vol. I, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 331.

⁵² Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*. În românește de P. G. Dinopol, București, Editura Univers, 1978, p. 132-133.

⁵³ Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*. Ediție îngrijită de Victor Durnea. Studiu introductiv de Lucia Berdan, vol. I, Iași, Polirom, 1998, p. 145.

⁵⁴ Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român...*, p. 47.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Marcel Olinescu, *Mitologie românească*. Cu desene și xilografuri de autor, București, Editura 100+1 Gramar, 2004, p. 113-114.

Primul bordei a fost construit de Adam „văzând că păsările își fac cuib prin ramurile copacilor, iar că animalele își săpau vizuina în pământ”⁵⁷. Se mai spune că, la începuturi, Adam (într-o altă variantă – „cei dintâi plugari”⁵⁸) nu avea spor în munca pământului: „ce săpa ziua, peste noapte nu se mai cunoștea”⁵⁹. Atunci, Tatăl Ceresc i-a învățat să se închine în patru părți ale lumii, înainte de lucru să spună „Doamne ajută!”, iar la sfârșitul muncii să-I mulțumească Domnului. Le-a mai dat „feli de felii de sămânță”, „o greblă, care ajungea până la capătul ogorului”, i-a învățat să presare gunoi, ca îngrășământ, și le-a dat plugul⁶⁰. Imaginea neîndemânatică, „primitivă”, a lui Adam și a Evei sugerează faptul că, inițial, ei erau parte a naturii sălbatice, ducând o viață asemănătoare cu cea a altor viețuitoare. Apariția uneltelor agricole specializate, exemplul dat de Creator privind modul în care trebuie îndeplinite muncile, instituirea unor practici rituale (a invoca ajutorul Domnului și a-I aduce mulțumiri) marchează intrarea omului în sfera culturii – o existență bazată pe cunoștințe de specialitate, pe norme și practici consacrate prin tradiție. Astfel, deși munca e prezentată în folclor drept parte a ordinii universale, creată de Dumnezeu, stăpânirea îndeletnicirilor practice situează omul pe o treaptă superioară altor ființe vii, îl face capabil să controleze forțele naturii pentru a-și câștiga existența.

Gândirea populară a mai încercat să explice de ce munca (în speță, cultivarea pământului), fiind rânduită de Dumnezeu, e totuși însoțită de chinuri și lipsuri. În unele texte folclorice, munca istovitoare este privită drept o pedeapsă pentru păcatul primordial, în consonanță cu relatarea biblică. Gândirea populară dezvoltă episodul respectiv, subliniind asprimea pedepsei dumnezeiești, recurgând la imagini expresive. Astfel, se spune că, aflând despre greșeala făcută de Adam și Eva, Creatorul „i-a luat la plesnete de bici și i-a blestemat: pe rumân să se arănească cu sapa, și pe muiere cu furca să se arănească”⁶¹. Dumnezeu i-a spus Evei: „Când o fi să naști vreun copil, să suferi patru sute de mii de dureri și să te treacă patru sute de mii de nădușeli”. Pe Adam l-a pedepsit astfel: „să sapi până îți zice că nu ești tu; și pământul, în loc de bucate, să-ți crească ghimpi și pălămidă”⁶². Fragmentele citate

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Legende populare românești...*, vol. I, p. 163.

⁵⁹ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 137.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 137-138; *Legende populare românești...*, vol. I, p. 163.

⁶¹ Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român...*, p. 66, nota 1.

⁶² *Ibidem*, p. 67.

sunt mai mult decât o reluare a narațiunii biblice. Ele mai atestă faptul că, în conștiința populară, nașterea copiilor și cultivarea pământului sunt considerate cele mai grele munci omenești.

În răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu aflăm o altă versiune a păcatului dintâi. Conform acesteia, Dumnezeu i-a creat pe Adam și Eva „stăpâni pe lume cu condiția să nu mintă”. Însă Adam a învățat să cânte la scripcă, apoi s-a însurat cu dracul (prefăcut într-o fată) care i-a promis că va repara strunele rupte de la scripcă. Fiind cu gândul „numai la scripcă și la fată”, Adam revine acasă, „minte că a zăbovit fiind bolnav și atunci începe a cădea bruma, a se usca frunza copacilor”. Atunci, Domnul „îl pedepsește să-și agonisească hrana din muncă”⁶³. Cu toate că relatarea citată și episodul din *Cartea Facerii* se deosebesc prin mai multe elemente, ele concordă în ideea esențială: omul a încălcat o poruncă divină și astfel s-a îndepărtat de Dumnezeu. În consecință, viața oamenilor a devenit mai grea, dependentă de capriciile naturii. Căderea brumei și uscarea frunzelor ne amintește de un amănunt din *Viața lui Adam și Eva*, o scriere apocrifă care a circulat în spațiul românesc pe parcursul secolelor XVII-XIX. Potrivit scrierii menționate, după ce protopărinții au gustat din pomul oprit, „căzu frunzda din toț pomii câți era în rai”⁶⁴. Putem interpreta detaliul respectiv drept o metaforă a morții naturii, iar prin extensiune – a venirii morții în viața omenirii. Acest fapt concordă cu textul biblic (*Facerea 2, 17; Romani 5, 12*) și cu teologia patristică⁶⁵, în care prezența morții în lume este interpretată drept o consecință a păcatului săvârșit de Adam și Eva.

Creația populară cuprinde și relatări despre un alt păcat din cauza căruia munca plugarului a devenit atât de istovitoare, iar recolta – săracă și dependentă de fenomenele naturii. Elena Niculiță-Voronca reproduce o legendă culeasă în satul Mihalcea, regiunea Cernăuți, conform căreia „Dumnezeu i-a spus lui Adam că numai atâta să lucre cât va ajunge împrejurul lui cu mâna, când va sta jos, și de acolo îi va fi de ajuns pe un an”. Însă, la îndemnul femeii, ispitită de diavol, Adam „a început a prinde la pământ cât a putut și de aceea acuma trebuie să muncim. Dar de nu asculta pe Eva, în bucățica ceea de toate s-ar fi făcut: popușoi, sacară, grâu, poame, în sfârșit, ce trebuie omului, cât

⁶³ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului...*, p. 541.

⁶⁴ Emanuela-Cristina Timotin, *op. cit.*, p. 152.

⁶⁵ John A. McGuckin, *op. cit.*, p. 77-78.

pentru casa lui”⁶⁶. O legendă similară, culeasă în Banat, publica, în 1894, folcloristul George Catană. Cică, la începuturi, grâul avea „spice de jos până sus; și erau spicele mari ca *tuleii* de cucuruz, și încărcăți cu grăunțe mari și frumoase”⁶⁷. Dumnezeu i-a spus lui Adam să are o singură brazdă, dar acesta, la îndemnul Evei, care fusese amăgită de cel rău, a arat o mie de brazde. De atunci, în holdă cresc spini și scaieți, grâul a rămas „numai cu un spic deasupra”, spicul e „mic și plin de tăciune”, iar cantitatea recoltei, oricât ar munci omul, depinde doar de voia lui Dumnezeu⁶⁸.

Variante ale legendei culese de G. Catană sunt atestate și în alte publicații de folclor. Întâlnim una dintre ele, în perioada interbelică, într-un studiu al teologului Theodor Fecioru. Potrivit acestuia, Adam inițial „trase numai trei brazde”⁶⁹. După ce s-a lăsat convins să are mai mult de trei brazde, el nu a mai reușit să înjuge de unul singur boii („că erau sălbateci”). Din acest motiv, a fost nevoit să încheie un zăpăș cu diavolul, „prin care Adam să dea pe toți urmașii săi, după moarte, diavolului”. De atunci, roada nu mai e atât de îmbelșugată, „spicul nu mai este plin de jos și până sus, bătut cu lopata, ci tocmai în vârful paiului dacă se mai găsesc câteva grăunțe, de multe ori uscate înainte de vreme și acelea”⁷⁰. Consultând *Tipologia basmelor românești și a variantelor lor* de Adolf Schullerus, vom regăsi, între „basmelor despre facerea lumii”, următoarele două motive: „Adam a brăzdat la început numai 3 brazde”, respectiv „dracul îl păcălește să semene 1000 de brazde în loc de una”⁷¹. Existența mai multor atestări și variante ale legendei citate indică faptul că s-a bucurat de popularitate, fiind apreciată pentru înțelepciunea pe care o transmite.

Căutând paralele la legenda amintită în folclorul altor popoare, vom descoperi, pentru narațiunea consemnată de Elena Niculiță-Voronca și pentru cea a lui George Catană, câte un

⁶⁶ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 137.

⁶⁷ Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român...*, p. 77.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 78.

⁶⁹ Theodor Fecioru, *Poporul român și fenomenul religios*. Studiu pe marginea producțiilor folclorice, București, Editura Librăriei Teologice, 1939, p. 139.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 140.

⁷¹ Adolf Schullerus, *Tipologia basmelor românești și a variantelor lor: conform sistemului tipologiei basmului întocmit de Antti Aarne*. Traducere din limba germană de Magda Petculescu. Ediție îngrijită și prefațată de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I.O., 2006, p. 96.

echivalent aproape identic în literatura populară maghiară⁷². În cazul legendei publicate de Catană, corespondentul maghiar provine din „Ținutul Secuilor”⁷³, deci din Transilvania, o regiune locuită majoritar de români. Motivul împutinării spicelor de grâu, din narațiunile folclorice românești, are o imensă răspândire. Se întâlnește în diverse regiuni locuite de germani, la francezi, italieni, greci, sârbo-croați, bulgari, slovaci, cehi, polonezi, ucraineni, beloruși, ruși, precum și la unele popoare asiatice (arabi, kirghizi, mongoli, torguți)⁷⁴. Chiar dacă nu amintesc întotdeauna munca primilor oameni, textele despre împutinarea spicelor de grâu indică faptul că, în prezent, plugarii sunt nevoiți să depună un efort considerabil mai mare decât în trecut, efort care nu se încununează mereu printr-o recoltă pe măsură. Variantele românești ale motivului respectiv se înscriu, deci, într-o gândire împărtășită de mai multe comunități tradiționale, ilustrând o viziune arhaică asupra începuturilor agriculturii.

În literatura de specialitate consultată de noi, am găsit puține exegeze pe marginea legendei despre Adam care a arat mai multe brazde decât i-a îngăduit Dumnezeu. Ovidiu Papadima formulează pe baza acesteia o concluzie moralizatoare: „Munca e deci chin numai atunci când stă sub poruncile lăcomiei omenești și nu ale ordinii dumnezeiești”⁷⁵. Reputatul folclorist generalizează, afirmând că una din valorile majore ale culturii tradiționale e simțul măsurii: „Tot ceea ce jignește măsura, cuviința, e păcat”⁷⁶. Arând mai multe brazde, putem conchide, Adam a încălcat măsura stabilită de Creator. Cercetătoarea Anastasia Hâncu-Tentiuc reiterează concluzia lui Papadima că legenda respectivă condamnă viciile umane: „o altă fațetă a muncii – cea în calitate de blestem, apare în filozofia țăranului, dar numai ca răsplată a lăcomiei și necumpătării lui”⁷⁷.

⁷² Oskar Dähnhardt, *Natursagen. Eine Sammlung von naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden*, Bd. I: *Sagen zum Alten Testament*, Leipzig und Berlin, Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1907, p. 214. E. Binder, *Les Pourquoi. Hongrie et Transylvanie*, în „Revue des traditions populaires”, tom VII, nr. 8-9, 1892, p. 481.

⁷³ E. Binder, *op. cit.*, p. 481.

⁷⁴ Johannes Bolte, Georg Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, Bd. 3, Leipzig, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung m.b. H., 1918, p. 417-420; «Народная Библия»..., p. 441-498.

⁷⁵ Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 102.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 104.

⁷⁷ Anastasia Hâncu-Tentiuc, *op. cit.*, p. 99.

În opinia noastră, pentru exegeza legendei respective ar trebui luată în considerație și următoarea credință eshatologică românească: în veacul de apoi, „se va simți nevoia de a se ara până și *haturile*, micile șiștori de pământ nearate, ori brazde, care despart ogoarele gospodariilor [...] se vor face arături până și prin prejurul satelor, neavând oamenii unde-și crește vitele și păsările”⁷⁸. Exploatarea excesivă a pământului se adaugă altor abuzuri care vor marca dereglarea cursului firesc al naturii și al vieții sociale – soarele va răsări de la apus, va fi arșiță, secetă, inundații, cutremure etc., nu se vor mai naște prunci, frate va ucide pe frate, copiii își vor bate părinții etc.⁷⁹ „Lăcomia” lui Adam, manifestată prin aratul a o mie de brazde (hiperbolă subliniind gravitatea păcatului), ne apare drept o încălcare a măsurii, a echilibrului universal rânduit de Dumnezeu. Încălcarea unei porunci divine a atras alte perturbări în planul naturii – împutinarea spicelor de grâu și a recoltei, transformarea muncii în chin. Cel care i-a îndemnat pe Adam și pe Eva spre această încălcare e diavolul – forța care, potrivit folclorului, urmărește permanent subminarea bunului mers al lumii și instaurarea haosului.

Credem că legendele citate au menirea de a explica de ce munca agricolă, rânduită de Dumnezeu, e însoțită de atâtea lipsuri și suferințe, de ce grâul, care asigură dăinuirea oamenilor, are spicul numai în vârf, iar grăunțele sunt mărunte. Prin conținutul lor, asemenea narațiuni îi motivează pe oameni să prețuiască puținele spice rămase, pentru a nu rămâne și fără ele, repetând astfel greșeala făcută de Adam și Eva. În munca lor, oamenii trebuie să păstreze echilibrul naturii, evitând exploatarea sa excesivă. Să invoce puterea divină, înainte și după lucrul pământului, putere fără de care recolta nu va răsări, indiferent de efortul depus. Aceste convingeri, încifrate în narațiunile mitice, pot explica grija comunităților tradiționale de a nu produce mai multe alimente decât necesită familia. Iată ce nota, în această ordine de idei, Petru Caraman, în primul său studiu științific, datând din 1916: „E știut că înainte, în țară la noi, nu se făcea atâta plugărie ca astăzi. Semăna omul cât îi trebuia pentru gospodărie; boierii cam tot așa”⁸⁰. Ceva mai târziu, Ovidiu Papadima remarca „obișnuința plugarului de a munci doar atât cât îi trebuie recoltei ca să se înfiripeze”⁸¹. O. Papadima intuia că motivul acestei atitudini paradoxale față de muncă, contrară logicii

⁷⁸ Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român...*, p. 791.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 791-795; Cosmina-Maria Berindei, *op. cit.*, p. 134-135, 145.

⁸⁰ Petru Caraman, *op. cit.*, p. 41.

⁸¹ Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 98.

profitului economic, rezidă în mentalitatea tradițională: „pentru economia patriarhală, munca este o necesitate firească de viață și nu un izvor de câștig, ca în lumea industrială de azi”⁸².

Folcloristul Tudor Pamfile și, mai târziu, pictorul Marcel Olinescu apreciau legenda despre aratul a o mie de brazde drept „a doua păcătuire a lui Adam”⁸³. Se subînțelege că prima păcătuire a fost când protopărinții au mâncat fructul din pomul cunoștinței binelui și a răului. Comparând relatările despre prima și a doua păcătuire, vom observa câteva similitudini. În ambele este sugerat că, la începuturi, Adam și Eva duceau o viață îndestulată, datorită grijii Părintelui Ceresc. Astfel, din *Cartea Facerii* aflăm că în Rai, unde locuiau cei dintâi oameni, erau „tot soiul de pomi plăcuți la vedere și buni la mâncare”, iar Dumnezeu le-a îngăduit să mănânce „din toți pomii raiului”, cu o singură excepție (*Facerea* 2, 9, 16-17). În legendele populare citate mai sus, acțiunea se desfășoară pe pământ, în afara Raiului, dar oamenii au parte de binefaceri care-i scutesc de eforturi istovitoare: e suficient să are o singură brazdă ca să aibă hrană pentru doi ani; grâul are spicele de la pământ până în vârf, grăunțe mășcate, care se coc „în câteva săptămâni”; făina din acest grâu e „albă ca neaua”, iar pâinea coaptă din ea – „mare-mare, toată *butori* ca spuma și bună ca pruna”⁸⁴. Atât în *Biblie*, cât și în narațiunea populară, intriga pornește de la încălcarea unei interdicții – a nu gusta din pomul cunoștinței binelui și răului, respectiv, a nu ara mai mult de o brazdă. În ambele texte, diavolul o îndeamnă pe Eva să încalce interdicția, iar Adam se lasă convins de femeie. Pedepsa dată de Dumnezeu, în varianta culeasă de George Catană, sună astfel: „Tu holdă, care ai făcut atâtea spice, să fii afurisită, și spini și scaieți să crească prin tine”⁸⁵. Formularea ne amintește de pedeapsa pentru păcatul originar, după cum este exprimată în *Biblie*: „Blestemat va fi pământul din pricina ta. [...] Spini și pălămidă îți va rodi” (*Facerea* 3, 17-18). De fapt, în basmele populare, întâlnim frecvent motivul încălcării unei interdicții datorită lăcomiei omenești, atunci când „dorințele merg crescând până ajung la impietate”⁸⁶. Lazăr Șăineanu presupunea că originea motivului respectiv ar putea fi Sfânta Scriptură: „Ca punct de plecare al unor asemenea

⁸² *Ibidem*, p. 102.

⁸³ Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român...*, p. 77; Marcel Olinescu, *op. cit.*, p. 108.

⁸⁴ Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român...*, p. 77.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 78.

⁸⁶ Lazăr Șăineanu, *Basmele române*. Ediție îngrijită de R. Niculescu. Prefață de O. Bârlea, București, Editura Minerva, 1978, p. 550.

aspirațiuni fără de margine, se poate considera episodul biblic în care Eva îndeamnă pe Adam să guste din arborele vieții, spre a trăi în etern și a se face asemenea lui Dumnezeu”⁸⁷. În opinia noastră, legenda culeasă de George Catană și variantele ei se puteau inspira, de asemenea, din relatarea biblică a păcatului primordial. Ceea ce în *Biblie* este exprimat doar aluziv, iar în textele folclorice apare mai clar, este ideea că munca e un dar divin, o activitate rânduită de Dumnezeu oamenilor de la începuturi. Ea căpătase un caracter istovitor doar din cauza faptului că omul a încălcat porunca Creatorului. Legenda populară relevă astfel cunoașterea amănunțită și înțelegerea pătrunzătoare a povestirii biblice despre izgonirea lui Adam și a Evei din Paradis.

În încheierea prezentului studiu, conchidem că relatarea biblică despre începuturile muncii umane se înscrie organic în viziunile tradiționale asupra lumii, fiind evocată în diverse creații folclorice (orații nuptiale, colinde, cântece de stea, legende cosmogonice și etiologice). Aceste creații denotă că, în gândirea populară, relatarea biblică a fost dezvoltată prin amănunte semnificative – Dumnezeu i-a înzestrat pe Adam și Eva cu unelte de muncă, i-a învățat cum să muncească, l-a trimis pe Arhanghelul Mihail să le dea primul pom și să le arate cum trebuie îngrijit etc. În paralel cu aceste completări, folclorul românesc a păstrat fidel convingerea, menționată discret în *Biblie*, că munca i-a fost rânduită omului de la Facerea lumii, dar, în urma păcatului primordial, a devenit o activitate însoțită de suferințe. Mai multe legende cosmogonice sugerează că, pentru a fi eficientă, munca trebuie reglementată prin intermediul unor prescripții și interdicții. Creatorul l-a învățat pe Adam cum să lucreze pământul, dar i-a interzis să are mai mult de o brazdă (trei brazde, după o altă variantă). Alte limite impuse activității productive umane se reflectă în numeroasele zile din an (sărbători bisericești și populare, unele zile din săptămână) când este interzisă munca sau numai anumite activități, pentru a nu atrage diverse nenorociri. Aceste reglementări sugerează că finalitatea muncii o constituie asigurarea necesităților umane, respectând modelele de comportament consacrate prin tradiție.

În corpusul de texte cercetat, primele munci ale oamenilor sunt considerate cultivarea pământului – săpatul, aratul (pentru bărbat), respectiv torsul și țesutul (în cazul femeii). Aceste ocupații capătă un prestigiu simbolic prin faptul că Adam și Eva le-au practicat, la porunca lui Dumnezeu, cu uneltele oferite de Creator. Sacralizarea muncii

⁸⁷ *Ibidem*, p. 551.

pământului se află în directă legătură cu sfințenia asociată grâului și pâinii. Iată ce scrie, în acest sens, etnologul Varvara Buzilă, în monografia sa consacrată simbolismului pâinii în cultura tradițională: „În virtutea faptului că a fost consacrat la origine, grâul și, implicit, pâinea ajung să întruchipeze divinitatea, focalizând în acest mod vectorii valorici ai societății. De aceea, toate activitățile umane îndreptate asupra lor sunt strict normate și verificate multiplanic”⁸⁸. Valoare de simbol, argumentează autoarea, capătă uneltele agricole, precum și „acțiunile cu ajutorul cărora este lucrat grâul, pornind de la arat, semănat și terminând cu cernutul, coptul”⁸⁹.

Despre valoarea sacramentală a torsului am întâlnit mai puține referințe. Totuși, într-un șir de legende românești, Maica Domnului este imaginată „în plină activitate casnică, torcând fire subțiri din care să țasă cămașă pentru sine și pentru Iisus”⁹⁰. Crearea lumii de către Dumnezeu este uneori descrisă prin analogie cu țesutul: pământul este *urzit* prin depănarea unui *ghem de ață*⁹¹; „ca să fie vrâstată ziua cu noaptea, [Dumnezeu] a luat un ghem cu ață albă și unul cu neagră, să le răsucească și să facă numai unul, și pe acela să depene ziua și noaptea”⁹² etc. Miteme axate pe simbolismul țesutului sunt cunoscute la mai multe popoare. În bazinul mediteranean, conchide scriitorul și filosoful Jean Chevalier, „a toarce și a țese sunt, pentru femeie, ceea ce este aratul pentru bărbat: ele semnifică asocierea la opera creatoare”⁹³.

Raportarea ambelor ocupații tradiționale (aratul, țesutul) la personalități sacre și episoade-cheie ale spiritualității creștine reflectă înalta considerație acordată muncii, importanța acesteia în existența indivizilor și a universului. În cultura tradițională, omul se aliniază prin muncă unor arhetipuri cosmogonice, sacre, iar activitatea individului capătă sensuri majore. A descifra cel puțin unele din aceste sensuri, a le pătrunde mesajul peren, e ceea ce ne-am dorit prin studierea ideilor despre originea muncii în cultura tradițională românească.

⁸⁸ Varvara Buzilă, *Pâinea: aliment și simbol. Experiența sacralului*, Chișinău, Știința, 1999, p. 47.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ Constantin Brăiloiu, Sabina Ispas, *Sub aripa cerului*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 122.

⁹¹ Mihai Coman, *Studii de mitologie*, București, Nemira, 2009, p. 218, 220.

⁹² *Ibidem*, p. 224.

⁹³ *Ibidem*, p. 223.